

Kőfalviné Ónodi Márta

Hogyan nem lett Móra Ferenc segédlevéltáros Kiskunfélegyházán?

Móra Ferenc (1879–1934) író, publicista, muzeológus Kiskunfélegyházán született, itt végezte elemi iskolai és gimnáziumi tanulmányait.¹ Az 1897-ben sikeresen letett érettségi vizsga után Budapesten járt egyetemre, majd egy évig Felsőlövön tanított. Ezt követően – hogy közelebb legyen Félegyházán élő szüleihez és menyasszonyához – Szegeden próbált tollnoki (azaz írnoki, jegyzői) állást szerezni az ottani tankerületi főigazgató, Platz Bonifác Ferenc mellett.² A pozícióra nem őt választották, így Móra hónapokig biztos megélhetés nélkül időzött szülővárosában. Bátyja, a szintén író, tanár Móra István³ így emlékezett vissza erre az 1901–1902 közti időszakra: „Ha volt Feri öcsém életének

Móra Ferenc, a fiatal tanár
(Magyar Hírlap, 1935. március 10. 21.)

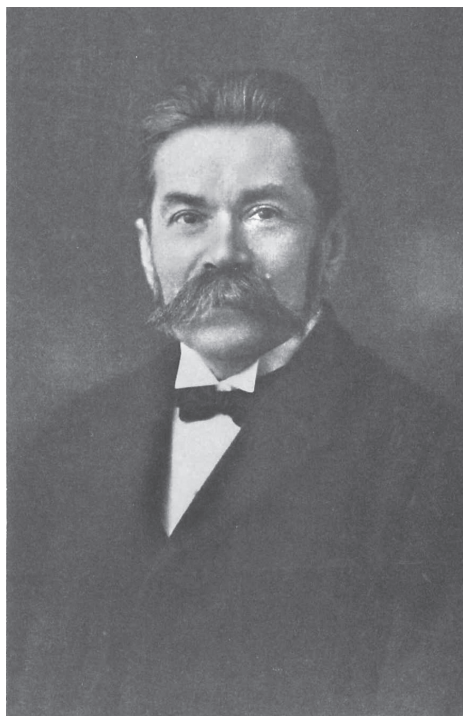

Móra Ferenc fiatalon
(Mezősi, 1976)

¹ Móra Ferenc részletes életrajzát többen feldolgozták, pl.: Földes, 1980.

² „Feri öcsém ifjúsága (írta Móra István)” Magyar Hírlap (melléklet), 1935. március 10. 22. Valószínűleg az említett cikkekre alapozva tárgyalja Móra Ferenc életének ezt a szakaszát: Mezősi, 1976: 46.; Mezősi, 1999: 122–123.; Móra, 1979: 99–100.

³ Móra István (1864–1957): Kiskunfélegyházán született, 1875-től négy évig a helyi algimnáziumban tanult. Két évig a kecskeméti piarista középiskolába járt, majd visszatért szülővárosába, ahol 1881-ben beiratkozott a tanítóképzőbe. 1885-ben népiskolai tanítói oklevelet szerzett. Először Jászkarajenőn, majd Mindszenten, 1886-tól Horgoson tanított. 1889-ben Zentára került, majd 1895-ben Budapestre hívták. Itt 1898-tól már polgári iskolai tanár lett. Nemcsak kiváló, elkötelezett pedagógus volt, de irodalmi munkássága is figyelemre méltó. Írt verseket, prózai műveket, tárcákat, novellákat, elbeszéléseket. 1957-ben Budapesten hunyt el, sírja az óbudai temetőben található. Urbán, 2000: 13–30.

Móra István (Urbán, 2000)

Holló Lajos
(Tolnai Világlapja, 1907. november 3. 1.)

küzdelmes ideje, ez a bizonytalan következő tél volt az. Holló Lajos megpróbálta, hogy Ferinek állást teremt ideig-óráig is, míg a gimnáziumunkban hely üresedik, a levéltáros mellé akarta beszervezni írnoknak. De az akkori levéltáros – nekem gyerekkori jópajtásom –, kézzel-lábbal: többséget szerzett az indítvány leszavazására.”⁴ A következőkben azt vizsgálom meg, hogy – bátyja visszaemlékezésén kívül – milyen dokumentumok támasztják alá Móra Ferenc „majdnem” levéltárosi állását, illetve a történetben feltűnő személyek milyen viszonyt ápoltak a Móra családdal.

Móra István emlékei

A cikkben Móra István két fontos szereplőt említett. Egyikük Holló Lajos, politikus, publicista, azidő szerint a város országgyűlési képviselője, a Magyarország című napilap főszerkesztője.⁵ Móra Ferenc korán, már nyolcéves korában találkozott Holló Lajossal,

⁴ „Feri öcsém ifjúsága (írta Móra István)” Magyar Hírlap (melléklet) 1935. március 10. 22. Valószínűleg a szöveg helyesen így értelmezhető: „De az akkori levéltáros – nekem gyerekkori jópajtásom –, kézzel-lábbal [tiltakozott]: többséget szerzett az indítvány leszavazására.”

⁵ Holló Lajos (1859–1918): Kiskunfélegyházán született, a gimnázium alsó négy osztályát szülővárosában végezte. Középiskolai tanulmányai után Budapesten hallgatott jogot. 1885-ben tért vissza

ahogy ennek később emléket állított a Szép karácsony szép zöld fája... című novellájában. Az elbeszélés szerint a város egyetlen „nagyságos ura”, az országgyűlési követ, Holló Lajos is részt vett Móra Ferenc első nyilvános szereplésén, karácsonyi szavalatán a félegyházi Ótemplomban, azaz a Sarlós Boldogasszony-templomban. Ő emelte le a versmondás után a templomi szentélyrácsról a talpatlan csizmája miatt a márványkőhöz fagyott lábú kis Móra Ferencet.⁶ Holló Lajos alakja később is feltűnt a Móra testvérek életrajzában. Ahogy Móra István írásából kiderül, mindkét fivért, előbb Istvánt, majd Ferencet is a Magyarország című újságnál alkalmazta. Az idősebb Móra fiú 1895-ös Zentáról Budapestre történő költözésének idején került munkakapcsolatba Hollóval. „Akkoriban indult meg a *Magyarország* napilap. Holló Lajos, földim, a szerkesztő, tárcákat kért tőlem, fizetett is” – emlékezett vissza erre az időszakra Móra István.⁷ Móra Ferenc elsőéves egyetemista korában szerény apanázból élve, szintén megtapasztalta szülővárosa országgyűlési képviselőjének támogatását. „De áldassék Holló Lajos emléke, korrektornak tette meg Ferit a *Magyarország*-nál, havi 15 forint fizetéssel” – írta Móra István.⁸ Holló Lajos támogatása a lokálpatriótaságon túl akár az elvrokonságon is alapulhatott. Holló köztudottan ellenzéki politikusként tevékenykedett, a Móra családhoz pedig szintén közel álltak a ’48-as eszmék, elég csak Móra Ferenc március 15-i szereplésére vagy az 1898-ban, a szabadságharc 50. évfordulója tiszteletére megjelent, a helyi újság címlapján szereplő Móra Ferenc-versre, valamint a Petőfi halálának félévszázados fordulójára Móra Ferenc által írt tárcára és a bátyja által költött Petőfi emlékének című versre gondolni, illetve édesapjuk több fórumon hangoztatott Kossuth-tiszteletét számításba venni.⁹ Feltételezhető tehát, hogy Holló Lajos valóban pártfogásába vette Móra Ferencet és tényleg próbált neki állást szerezni Félegyházán. Talán még saját bátyjánál, a helyi főgimnázium akkori igazgatójánál, Holló Lászlónál is latba vetette befolyását, hogy tanárnak ajánlja Mórát. Bár Móra Ferencet nem kellett bemutatni a félegyházi gimnázium vezetőjének, hiszen középiskolai tanulmányai idején (1889–1897) végig Holló

Félegyházára, ahol ügyvédi irodát nyitott, hamarosan elindította a Félegyházi Hírlap című hetilapot. A függetlenségi párthoz tartozott, 1887-ben a város országgyűlési képviselője lett. 1893-ban megalapította a Magyarország című politikai napilapot, amelynek előbb felelős szerkesztője, majd főszerkesztője lett. Bírálta Tisza István németbarát politikáját. 1916 nyarától a frissen alakult Károlyi-párt tagja, 1917-től pedig alelnöke lett. 1918. június 14-én Budapesten hirtelen, agyvérzés következtében halt meg, a budapesti Kerepesi úti temetőben helyezték végső nyugalomra. Kiskunfélegyháza város képviselő-testülete 1906-ban díszpolgárrá választotta és szülőházának utcáját róla nevezte el. Fabro-Ujlaki, 1906: 122–123.; Fekete, 2001: 107–108., 112.; Kapus, 2017: 38–43.; Sturm, 1901: 280–281.; Urbán, 2005: 73–74., 118.; Vásárhelyi, 1910: 197.; Végváry–Zimmer, 1910: 299–300.; „Holló Lajos”, „Holló Lajos halála” Magyarország 1918. június 15. 1., 3–5.

⁶ „Szép karácsony szép zöld fája...” Móra, 2004: 23–32.

⁷ „Feri öcsém ifjúsága (írta Móra István)” Magyar Hírlap (melléklet) 1935. március 10. 22.

⁸ „Feri öcsém ifjúsága (írta Móra István)” Magyar Hírlap (melléklet) 1935. március 10. 22.

⁹ „Március 15.” Móra Ferenc verse. Félegyházi Hírlap, 1898. március 15. 1.; „Petőfi Sándor”. Móra Ferenc tárcája. Félegyházi Hírlap, 1899. július 30. 1.; „Petőfi emlékének”. Móra István verse. Félegyházi Hírlap, 1899. július 30. 1. Édesapjuk Kossuth-tiszteletéről Móra Ferenc több írásában, novellájában is megemlékezik, lásd: Szeptemberi emlék, Ūri kalap, Az édesapám vétke, Az utolsó suba, Díszpolgárság. Móra, 2004: 37–45., 74–83., 84–89., 90–95., 301–316.

László működött ott igazgatóként.¹⁰ Mórának különösebb protekcióra sem lett volna szüksége egy oktatói állás elnyeréséhez, mivel eminens diákként, kimagasló tanulmányi eredményének – saját évfolyamán egyedüliként érettségizett kitűnőre – köszönhetően 1897-ben Kalmárné-ösztöndíjban részesült.¹¹ Ezekre a tényekre Holló László igazgató bizonyára pontosan emlékezett még öt év távlatából is, és feltehetően intézményvezetőként támogatta volna az iskola volt diákja tanári álláspályázatát, ha lett volna üres hely.

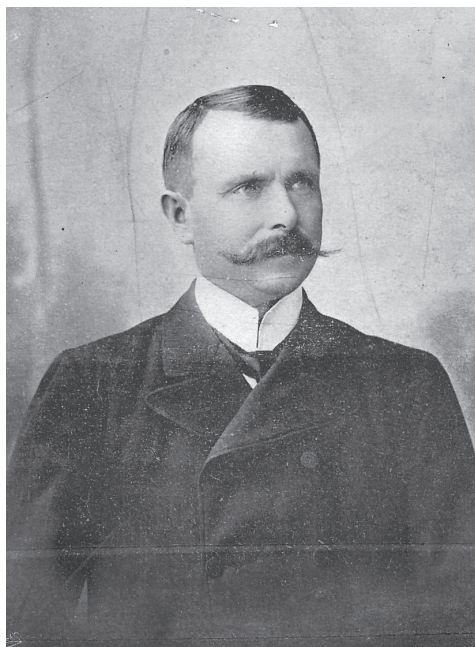
A másik személy, aki Móra István újságcikkében – bár nem nevesítve – felbukkan: a levéltáros alakja. Ebben az időben ezt a tisztet Nagy Ferenc László töltötte be.¹² Nincsenek adatok arról, hogy Móra István miért említette őt „gyerekkori jópajtásnak”. Az iskolai dokumentumokból csupán az derül ki, hogy a későbbi levéltárnok – Nagy László néven – két évvel Móra István fölött járt a helyi algimnáziumban és a kecskeméti piarista gimnáziumban is.¹³ Az idősebb Móra fiú idézett cikkéből az sem derült ki, hogy Nagy Ferenc László miért tiltakozott egy segédlevéltáros ellen. Vajon Móra Ferenc személye ellen volt-e kifogása, vagy egyáltalán senkit nem kívánt maga mellé kollégaként, illetve beosztottként? Egyszerű kenyérféltés állt-e a dolog hátterében, vagyis tartott a tehetség-

¹⁰ Holló László (1857–1909): Kiskunfélegyházán született, az algimnáziumot itt végezte. Magyar, történelem és filozófia szakos tanárként 1882-ben tért vissza szülővárosába. 1886-ban ő lett a félegyházi gimnázium első világi, szakképzett igazgatója. Haláláig tartó igazgatósága idején vált az addigi négyosztályos algimnázium nyolcosztályos főgimnáziummá, illetve szintén azalatt, 1896-ban kapott az intézmény új épületet. Kőfalvi–Kőfalviné, 2011: 94–95.

¹¹ Értesítő Kiskunfélegyháza 1896/97. 72.; Értesítő Kiskunfélegyháza 1897/98. 5.

¹² Nagy Ferenc László (1861–1937) – akinek neve a különböző forrásokban előfordult Nagy László, Nagy F. László, illetve Nagy Ferencz László formában is – Kiskunfélegyházán született, algimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. Később tanári pályára készült, 1883-ban a helyi gimnáziumban üresedésben lévő állásra pályázott harmadéves tanárjelöltként. Már 1885-ben megpályázta a levéltárnoki állást, de ekkor még csak rendőrkapitánysági jegyzőnek választották meg. 1891-ben azonban a képviselő-testület őt találta érdemesnek a levéltárosi munkakör betöltésére. Ezt követően az aktuális tisztújítások során mindig megerősítették pozíciójában. Addigi feladatai mellett 1916-tól ő intézte – „publikálta” – a piaci hivatalos és magánhirdetéseket is. Hosszú szolgálati munkaviszony után, 1923 őszén kérte nyugdíjazását. Néhány év múlva a Kisbirtokosok Biztosító Intézetének helyi képviselőjeként tevékenykedett. A város közéletében aktívan részt vett. 1937-ben hunyt el Félegyházán. Első feleségével, Mészáros Juliannával 1886-ban Kiskunfélegyházán kötöttek házasságot. Feltételezhetően később polgári úton elváltak, mert mindketten újra megházasodtak: Mészáros Julianna 1902-ben Tarjányi Lajos tanító felesége lett, Nagy Ferenc pedig 1904-ben Keszthelyen vette feleségül Győri Anna divatárusnőt. HU-MNL-BKML-VIII.108. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1885. Tisztújítás 10., 13., 21. határozatok; 131/1885., 109/1891., 12/1909., 2/1915. sz. határozatok.; „A helyi gimnáziumnál”. Félegyháza, 1883. december 16. 4.; „A városi levéltárnok nyugdíjazását kéri”. Csonkamagyarország, 1923. október 7. 2.; „Nyugalomban”. Félegyházi Közlöny, 1924. február 3. 1.; „A Kisbirtokosok Biztosító Intézete”. Félegyházi Közlöny, 1928. augusztus 26. 2.; „A város legöregebb tisztviselője”. Félegyházi Közlöny, 1937. február 21. 3.; „Gyász hír”. Félegyházi Közlöny, 1937. szeptember 5. 2.; „Halottja volt a városnak”. A Csonkamagyarország, 1937. szeptember 12. 2.; FamilySearch adatbázis <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C33D-N7GW-F?i=24&cat=442630>, <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6V9N-GLRP> (A letöltés ideje: 2024. szeptember 26.)

¹³ HU-MNL-BKML-VIII.57. Iskolai anyakönyvek 1873/74–1876/77.; Értesítő Kecskemét 1877/78. 59., 1878/79. 52., 1879/80. 46., 48., 1880/81. 62., 64.

Holló László
(Értesítő Kiskunfélegyháza 1908/09. 1.)

Nagy Ferenc László
(HU-MNL-BKML-XV.5.b.-Sze-10.-1.-1.)

ges konkurenciától, tudniillik attól, hogy a fiatal Móra Ferenc műveltségével, intellektusával, fiatalos jobbító szándékával, irodalmi ambícióival háttérbe szorítaná őt? (Eddigre ugyanis Mórának már több verse jelent meg a helyi sajtóban.) A korabeli források erre nem adnak konkrét választ. Talán Móra Ferenc bizonyos tulajdonságai – mint például a melankóliára való hajlama, a zárkózottsága, a precíz, tudományos kutatás iránti igénye – nem voltak megnyerőek Nagy Ferenc László számára.

A levéltárnok személyiségét a róla szóló nekrológokból, illetve korabeli hírlapok cikkeiből lehet körvonalazni. Ezek alapján egy puritán, ugyanakkor tréfára mindig kész, derűs, bohém, népszerű, közszeretnek örvendő figura alakja bontakozik ki előttünk, aki aktív szerepet vállalt a helyi közéletben, tagja, illetve elnöke volt a Népkörnek, az Önkéntes Tűzoltóegyletnek, a Temetkezési Egyletnek, a Betegsegélyező Egyletnek, a Daloskörnek.¹⁴ Nagy Ferenc Lászlót ezeken túl korrekt, becsületes emberként ábrázolták a róla szóló híradások. Egy újságcikk szerint nem volt hajlandó hamis adatokkal nemesi ösöket igazolni egy Félegyházáról elszármazott személynek. Erről az esetről így számol be

¹⁴ „Társaskörök tisztújító közgyűlése”. Félegyházi Híradó, 1896. január 12. 4–5.; „Meghívó”. Félegyházi Híradó, 1896. március 1. 4.; „Temetkezési egylet”. Félegyházi Híradó, 1898. február 6. 5.; „Új elnök”. Félegyházi Híradó, 1898. május 8. 5.; „A Daloskör közgyűlése”. Félegyházi Hírlap egyesült Félegyházi Híradó, 1908. április 26. 4.; „Nyugalomban”. Félegyházi Közlöny, 1924. február 3. 1.; „A Temetkezési Egylet”. Félegyházi Közlöny, 1930. április 6. 2.; „A város legöregebb tisztviselője”. Félegyházi Közlöny, 1937. február 21. 3.; „Gyászír”. Félegyházi Közlöny, 1937. szeptember 5. 2.

a Csonkamagyarország című lap: „Tipikus példáját adta az igazságot szeretők állandó csalódásának. Egy nagyrapaszkodott barátja felhívására átbúvárkodta a város levéltárát, hogy az anyagiakért, de különösen a címekért lehedző barátjának a családfáját kikutassa. Az utasításban a hangsúly a család nemességére esett, melyre a túltörekvő keblű megbízó Budapesten előre el is készítette a díszmagyart, láncokat és kardot. És ez a mindig igaz úton járó, szegényen maradt becsületes ember hosszas kutatás után csak azt tudta megállapítani, hogy a megbízónak őseivel nincs kérkednivalója, mert mind paraszti sorból valók voltak, és csak egyetlen őse bírt közhivatalt, aki a szőlőben csósz volt. És mint lelkiismeretes volt tisztviselő, mindezt írásba is adta, melynek végére oda-biggyesztette, hogy nemességről pedig az egész családban szó sincsen. A kutatásért a köszönet az lett, hogy az új nagyúr állásából Laci bácsinak a fiát kidobatta.”¹⁵ A fentiek alapján nem tűnik úgy, mintha nagyon távol állt volna egymástól Móra Ferenc és Nagy Ferenc László értékrendje. Talán inkább a habitusuk, a mentalitásuk volt eltérő.

Iratok tükrében

Eddig csupán Móra István 1935-ben született írása alapján tájékozódhattunk Móra Ferenc kútba esett levéltárosi állásáról. Az eseményről azonban – még ha áttételesen is – szintén tudósítanak az egykorú, azaz az 1902-ben keletkezett archív dokumentumok. Az ügyet a városi képviselő-testület 1902. február 16-i közgyűlése hozta mozgásba. Az ülésen megtárgyalták Molnár József árvaszéki ülnök állásáról való lemondását. A testület úgy döntött, hogy „ezen második ülnöki állás ezúttal helyettessel ne töltsék be, hanem hatalmaztassék fel a tanács, hogy ezen ülnöki fizetés keretében rendeztesse arra hivatott egyénnel a városi levéltárt”. A „megfelelő szakerő” feladatai között a levéltári anyag rendezésén kívül a selejtezés is szerepelt volna.¹⁶ A témát felkapta a helyi sajtó, ami azért is érdekes, mert az addig vajmi keveset foglalkozott a levéltárral, a levéltár ügyével. Már csak ezért is érdemes a Félégyházi Hírlap 1902. február 20-án megjelent vezércikkét egész terjedelmében közölni.

„Az én szememben mindig az intelligenciának bizonyos magasabb foka nyilvánul abban, ha valaki múltjának emlékét megbecsüli, megőrzi, tiszteletben és kegyeletben tartja, ha körülményei megengedik.

Az ember valami naiv megilletődéssel veszi kezébe az évtizedek óta sárguló »vizsga-lapot«, melyhez normalista-korának néha kellemes, néha kellemetlen, de most már mindenesetre jól eső emlékei fűzik. Elő-előveszi megfakult bizonyítványait, elmélázva lapozgat poros, már-már elfeledett írások között, melyekből szelíden előlebben a múltak szelleme és fehér szárnyaival leveri a pillanatra lepihenő lélekről a köznapiság porát. Anyagi kárunk nincs belőle, ha életünknek eme mérőföldmutatói elhányódnak, elvesződnek, de megőrzésükből van lelki gyönyörű-

¹⁵ „Halottja volt a városnak”. A Csonkamagyarország, 1937. szeptember 12. 2.

¹⁶ HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1902. február 16. ülés. 14/1902. sz. határozat.

ségünk. Nem szólunk a szerződések, okiratok megőrzéséről, mert ezt mindenki természetesnek találja és oktalan az az ember, akit erre külön figyelmeztetni kell. Ez a *lex fundamentalis*-a¹⁷ valamennyiünk anyagi életének.

És ami áll az egyénre, az százszorosan érvényes a közre. *Amely város nem becsüli meg múltját, az nem érdemli meg a jövőt.* Ez a múlt pedig a városi archívumokban van lerakva. Ott sárgulnak a város vizsgalevelei: az alapító ősoktól maradt írások; ott fakulnak a fejlődő községek ifjúkori örömeinek és bánatainak bizonyítványai, erősödő életének tanúi, anyagi és szellemi haladásának időmutatói, szóval ott a megtestesült múlt. Nagy-nagy leveles láda, amellyel haszonnal és gyönyörűséggel kutathatnak a késő unokák.

Már t. i. ha ez a leveles láda rendben van. Ha az alfától az omegáig minden külön fiókban, külön rekesztékben van eligazítva, mint nagyanyáink sublótjaiban a százesztendősz szöttesek és varrottasok. És ha van, aki eligazítson bennünket ebben a labirintusban: *egy szabatos, világos, könnyen kezelhető lajstrom.*

Azonban, szégyen ide, szégyen oda, valljuk be magyaros őszinteséggel, hogy mi eddig ebben a dologban magyaros gondatlansággal jártunk el. Ha ugyan nem úgy gondolkozunk, hogy mi az ördögnek rendezgessük mi azt a sok lim-lomot, azt a sok penészes papírost, mikor úgy sincs belőle hasznunk!? Végre is a város se nem diák, se nem antiquárius. Ha már egyszer úgy szokás, hát Isten neki, hajítsuk a levéltárba a többihez, őrizze meg a levéltár, meg a jó Isten. Azután ha akad oly ráérő ember, akinek nincs okosabb dolga, mint beállni molynak százötvenéves ákombákomok közé, hát menjen és túrja ki, amire szüksége van.

Igen, igen. Ez az ige alkalmas ide: túrja ki. Mert ezzel a ránk nézve jellemző, de se nem túlságosan tiszteletreméltó, se nem fölöttébb okos nembánomsággal odajutottunk, hogy a mi leveles ládánk átváltozott – *sit venia verbo*¹⁸ – szemétdombbá. Múlt, félmúlt és régmúlt összekeveredett barátságos rendtelenségben. A jelenről nem szólunk. Mert mostani derék levéltárosunk példás rendben tartja a levéltár jelenét, értve ez alatt azt az időszakot, mióta az archívum az ő kezében van. Minden tekintetben előismerésre méltó buzgalmat fejt ki hivatalában. Ámde az ő tisztje nem a múlt rendbehozása, hanem a jelen rendben tartása. És ez maga ad neki annyi dolgot, hogy alig győzi végezni, amarra még gondolni sincs ideje. És ha jön a tudós, *aki meg akarja írni Félegyháza történetét*, annak negyedrésze idő sem kell az adatok feldolgozására, mint az adatok összeszedésére e bábeli zűrzavarban. Ha jön a kultur-historikus, aki világosságot keres valami kérdésben, talál olyan ijesztő sötétséget, amilyent a legfeketébb novemberi éjszakában se talál a Pokol kocsmá¹⁹ körül sem. Ha jön az unoka, akinek szüksége volna azt megtudni, hogy az ő szépapja mikor került nemes városunkba, az kereshet addig, míg őbelőle is ősapa nem lesz, de az eredmény még akkor sem biztos.

¹⁷ *Lex fundamentalis* (lat.): alaptörvény.

¹⁸ *Sit venia verbo* (lat.): bocsánat a kifejezésért.

¹⁹ A Pokol kocsmája a régi félegyházi vásártéren lévő borkimérő pinchelyiség volt. HU-MNL-BKML-XIV.90. VTA/281.

Néhai való jó *Honthy László*,²⁰ mint levéltáros, ebben az időben, mikor a folyó ügyek még nem nyűgözték úgy le a levéltárost, mint most, valamennyire rendbe szedte az archívumot, elismerés illeti érte haló porában is, de *nyomtatott, nyilvános lajstrom, katalógus*, vagy akármiszerű *útbaigazító* nem készülhetett. Közéken még ma sem forog ilyen. És nem készült volna még most se és tarthatna ez a tarthatatlan állapot, ki tudja, meddig, ha a múlt közgyűlésen dr. Fazekas Kálmán²¹ fel nem veti az eszmét, hogy a város levéltárát most volna alkalom rendeztetni a beszüntetett másod árvaszéki ülnöki állás terhire. Köszönet érte dr. Fazekasnak, mert indítványával, ha nem is égető, de oly szükségnek tett eleget, amelyik esztendőről-esztendőre nagyobbodik s ha anyagi kára nem is látszott belőle a városnak, több volt annál erkölcsi szégyene: hogy a *törvény szerint nyilvános levéltár* a rendetlenség jobban elzárta a közönség előtt, mint ahogy az udvari titkos levéltár el van zárva. Őszinte köszönet érte dr. Fazekasnak az egész város nevében, valamint a jövőnek nevében, mert múlt nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is oktató mestere és dr. Fazekasnak érdemét hálával kell elismernie minden polgárnak, ki kenyeret adó városát szereti.

De nem kisebb elismerés illeti meg városunk képviselőtestületét se, mely érezve a dolog fontosságát, egyhangúlag elfogadta az indítványt s megbízta a polgármestert, hogy annak értelmében hozzáértő emberrel rendeztesse a levéltárat. S újra azt mondjuk: mindig az intelligenciának magasabb foka nyilvánul abban, ha valaki múltjának emlékeit megbecsüli, megőrzi, tisztelettel és kegyelettel rendben tartja. Értelmes embernek be kell látnia, hogy mikor ilyen nemes és gyümölcsöző munkáról van szó, nem szabad fukarkodni az anyagiakkal. Ezen nem szabad takarítanunk, mert most még csak egy-két évi anyagi áldozatról van szó s ha most takarékosági szempontok vezetnek bennünket, úgy járunk, mint a lyukas lábbelivel, mentül nagyobbra nő a baj, annál nagyobb folt kell rá.

*Dr. Szerelemhegyi Károly*²² polgármesterünknek éles szeme van a város dolgában. Biztosra vesszük, hogy ez esetben is fog találni erre a munkára rátermett embert. Merész munka lesz tagadhatatlanul, de ha valaki lelkiismeretesen csinálja, sok lelki gyönyörűséget fog benne találni s büszke lehet rá, hogy méltóvá teszi a leveles ládát tulajdonosához: a városhoz. Így is kell, mert birtokáról ítélik meg a gazdát.²³

²⁰ Honthy László (1838–1885): kiskunfélegyházi születésű tanár, újságszerkesztő, hivatalnok. 1882 és 1885 között Félegyházán levéltárnok. Szinnyei, 1896: 1060.; Mayer, 2015. A cikk téved, mert Honthy László készített „útbaigazítókat”, konkrétan mutatókat a levéltári anyaghoz. Ám az való igaz, hogy ezek nem nyomtatott, nyilvános „lajstromok, katalógusok”, hanem belső használatra szánt segédletek voltak.

²¹ Fazekas Kálmán (1861–1908): ügyvéd, lapszerkesztő, majd városi tisztii ügyész. A több jeles félegyházit (Fazekas Alajos, Fazekas Ágoston, Kalmár Józsefné Fazekas Anna, Fazekas Ágnes Mária Blandina) felsorakoztató Fazekas család tagja. Ő szerkesztette a Félegyháza és Vidéke című kormánypárti lapot ugyanakkor, amikor Holló Lajos az ellenzéki Félegyházi Hírlapot. Iványosi, 1985: 548.; Fekete, 1987: 221–226.

²² Szerelemhegyi Károly (1862–1948): Kiskunfélegyháza polgármestere 1897 és 1909 között. Kapus, 2011: 17–24.

²³ „A városi levéltár rendezéséről”. Félegyházi Hírlap, 1902. február 20. 1. A dőlten szedett részek az eredetiben is így szerepelnek.

A vezércikkhez egy másik, rövid híradás is kapcsolódott az említett lapszám második oldalán: „[...] *Dr. Molnár József* második árvaszéki ülnök lemondását tudomásul vették és állását, mint fölöslegest beszüntették. Ezzel kapcsolatban *dr. Fazekas Kálmán* azt az indítványt tette, hogy a közgyűlés készíttessen a városi levéltárról *egy rendszeres mutatót*, s ezáltal *tegye nyilvánossá* a levéltárat. Az indítványt általános helyesléssel fogadták.”²⁴

Érdeemes a vezércikk levéltárügyre vonatkozó információit egy kicsit a jelenkori levéltári terminológia szemüvegén át nézni. Az írásból kiderül, hogy Nagy Ferenc László a folyó, frissen keletkezett ügyek iratait intézte, feladata a „jelen rendben tartása és nem a múlt rendbehozása” volt, tehát inkább mai értelemben vett irattárosi munkakört látott el, nem pedig levéltárosit. A tervek szerint az új – ugyanakkor valószínűleg semmi speciális képzettséggel nem rendelkező – munkatárs teendője lett volna az archív, 100-150 éves iratok – a cikk szerint már-már „szemétdomb” – rendezése, selejtezése, jegyzékelése, nyilvántartásba vétele, amely ma levéltárosi szakfeladatnak minősül. A cikkben hiányolt „nyomatott katalógusnak”, „nyilvános lajstromnak” nevezett rendszerező „útmutató” helyett ma fondjegyzéket mondanánk, ha az egyes iratok fizikai elhelyezéséről is szeretnénk pontos felvilágosítást kapni, akkor pedig raktárjegyzéket vagy raktári nyilvántartást.

Az írás összekapcsolta a levéltári dokumentumok kereshetősége iránti igényt a családfakutatási megkeresésekkel, illetve egy várostörténeti monográfia létrehozásának lehetőségével. A vezércikk születése óta eltelt több mint száz évben a levéltári anyag sokkal rendezettebb, átláthatóbb lett, a családtörténet iránt érdeklődők is könnyebben kapnak eligazítást, de a hiányolt, nagyszabású településtörténeti összefoglaló munka megírása még várat magára.

Szintén érdekes kérdés, hogy *melyik* levéltárban kellett volna dolgoznia az új munkatársaknak. Félegyházán 1902-ben –1900 és 1911 között, az új városháza elkészültéig ideiglenesen – ugyanis két külön épületben őrizték az archív iratokat. A levéltár eredeti helye, az 1823-ban elkészült városháza emeletén lévő szoba a századfordulóra már annyira szűknek bizonyult, hogy a város vezetése „múlhatatlanul szükségesnek” ítélte egy új helyiségről gondoskodni. A székházzal szemben lévő úgynevezett Kisvárosházához – azaz a Görögházhoz²⁵ – kapcsolódó „Bazár” épület ekkoriban elkészülő új részében biztosítottak egy helyiséget a régebbi és kevésbé használt ügyiratok számára.²⁶ Feltételezhetően az ebben a különálló épületben lévő dokumentumok rendszerezése lett volna a segédlevéltáros feladata.

²⁴ „A városi közgyűlésből”. Félegyházi Hírlap, 1902. február 20. 2. A dőlten szedett részek az eredetiben is így szerepelnek.

²⁵ A Görögház 1772 és 1773 között épült fel a város központjában, a városházával szemközt. Az épület földszintjén örmény (görög) kereskedők nyitottak boltokat, az 1777-ben elkészült emeleti részen lakásokat alakítottak ki. A 20. század elején a városházáról helyhiány miatt kiszorult hivatalok ideiglenesen ide költöztek át, később az épület a Kiskun Múzeumnak adott otthont. Urbán, 2005: 19–20.

²⁶ HU-MNL-BKML-V.108. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1900. június 29-i ülés. 102/1900. sz. határozat; HU-MNL-BKML-V.175.b. 1972/1900.

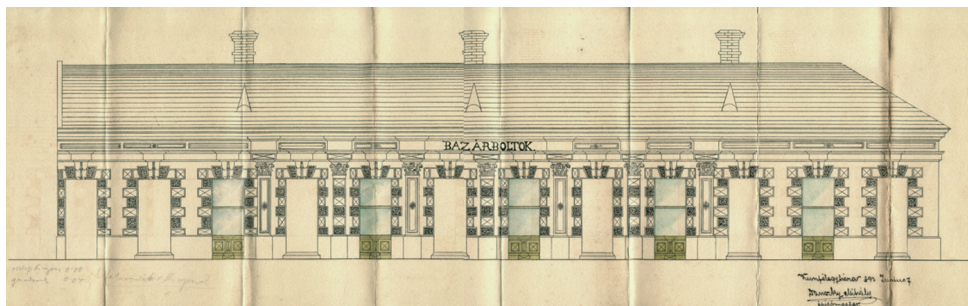
A kiskunfélegyházi városháza épülete (HU-MNL-BKML-XV.5.a. 527-27.)

Tanulságos – és sajnos ma is aktuális – a levéltárban felleendő „alkalmas ember” cikk-beli ábrázolása: aki önként „beáll molynak” a százötvenéves „ákombakomok” közé, aki vállalja a levéltári anyag rendezésével járó „merész munkát”, annak jutalmul csak lelki gyönyörűséget ígért, szó sem esett megfelelő anyagi honorálásról, erkölcsi megbecsülésről. Az állás csak egy lelkes – vagy inkább megszállott –, a város múltjára vonatkozó írásos dokumentumoknak méltó megőrzése iránt mélyen elkötelezett személy számára lehetett valóban vonzó, mindenki más „parkoló pályának” tarthatta, ahol – kevés fizetésért – csupán annyi időt érdemes eltölteni, amíg jobb lehetőség nem adódik.

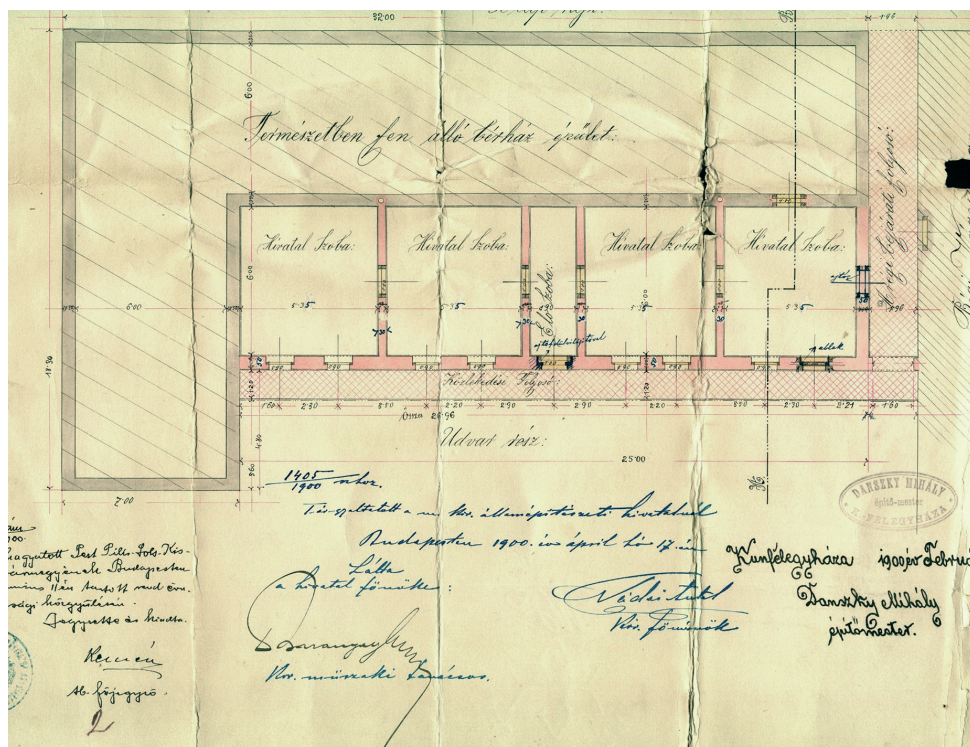
A levéltár rendezésének ügye egyébként gyorsan lekerült a napirendről. A közgyűlési javaslatot a tanács nem támogatta, ahogyan erről a következő újságcikk – elég szűkszavúan ugyan, de – beszámol.

„Szó volt arról, hogy a városi levéltárat rendezni fogják, hogy az jobban hozzáférhető legyen. A városi tanács legutóbbi gyűlésén foglalkozott is e kérdéssel, de tekintettel arra, hogy már a közelmúltban megtörtént egyszer s benne könnyen lehet eligazodni, most az újabb rendezést szükségtelennek tartja s már költség kímélés tekintetéből sem látja alkalmasnak és szükségesnek az időt az újabb rendezés végrehajtására.”²⁷ Ha a cikkíró

²⁷ „A levéltár rendezése elmarad”. Félegyházi Híradó, 1902. március 23. 3. A kutatás kénytelen hírlapi cikkek információira hagyatkozni, mivel sem a korabeli közigazgatási iratok, sem a tanácsülési jegyzőkönyvek nem szólnak a levéltárrendezési tervről.

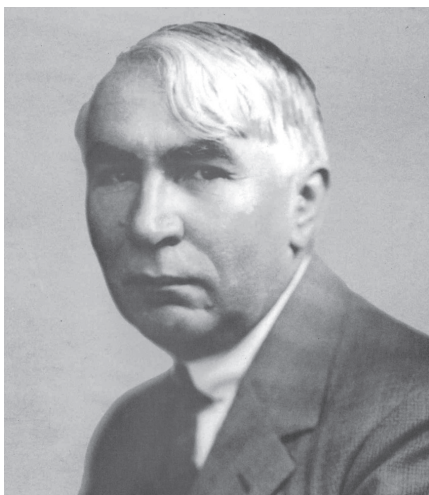

A Bazár-épület homlokzati rajza (HU-MNL-BKML-V.175.b. 318/1891)

A Bazár-épület hivatali helyiségekkel kibővített, udvari részének alaprajza (HU-MNL-BKML-V.175.b. 2768/1899)

– illetve az általa idézett tanácsnoki vélemény – a „közelmúltban megtörtént” rendezés alatt a Honthy László által 1885-ben végzett szortírozás kielégítő voltára gondolt, akkor nagy ellentmondást fedezhetünk fel a korábbi, igaz, hogy egy másik helyi lapban megjelent, fentebb már idézett vezércikk megállapításával, amely szerint a levéltár rendetlensége elzárja azt a használni akarók elől.

Móra Ferenc időskori képe
(Mezősi, 1999)

A felmerülő kifogás

A levéltárosi kisegítő állás megszervezése, illetve annak Móra Ferencre történő „testre szabása” ügyében még egy személy szerepéről kell szólni. Az 1902. február 20-án megjelent újságcikk írója bizonyára jól informált lehetett, mert többször is köszönetet mondott Fazekas Kálmánnak a levéltár rendbetételére tett indítványáért, holott a közgyűlési jegyzőkönyvben nem szerepel a javaslattevő neve. Nem tudni, hogy Móra Ferenc milyen viszonyban volt Fazekassal, a kutatás eddig egyetlen – éppen Móra Ferenc kényszerű félegyházi „munkanélküliségének” idejére, 1902-re eső – kapcsolódási pontra világított rá. Fazekas Kálmán negyedik leánya, az 1895-ben született Anna 1902. február 17-én hét-éves korában meghalt. A kislány temetésére Móra Ferenc verset írt, amely megjelent a Félegyházi Hírlapban.²⁸ Nem derült ki, hogy Fazekas a levéltárosi „segéderő” alkalmazásánál konkrét személyre gondolt-e, vagyis lett volna-e jelöltje, protezsáltja az állásra, de az alábbi, 1902. május 4-én megjelent újságcikkből az olvasható ki, hogy Móra Ferenc nevének ilyen kontextusban való felbukkanása mindenképpen megosztotta a bennfentes közvéleményt. A cikk végül arra is választ adhat, hogy milyen kifogás merült fel Móra Ferenc személye, tulajdonságai ellen.

„Móra Ferencz kedves poétánkat,²⁹ ki mint tanárjelölt, állás hiányában hónapok óta itthon tartózkodott, *Kulinyi* Zsigmond, a 25 éves Szegedi Napló napilap főszerkesztője, igen szép honorárium mellett lapjához fogadta, hogy addig is, míg tanári állást kaphat,

²⁸ „A kis Anna koporsójára”. Félegyházi Hírlap, 1902. január 19. 2.; „Angyal kellett az Istennek...” Ua., 2–3.; Kőfalviné, 2010: 32.

²⁹ Móra Ferenc első – szerelmes – verseit 1895 júliusától kezdte közölni a Félegyházi Hírlap. Móra ekkor 16 éves volt, a főgimnázium hatodik osztályát végezte. 1895 és 1902 között több mint 60 verse jelent meg a helyi sajtóban. Péter, 1976: 34–47., 67–256.

kiváló tehetségének gyöngyeit a szegedi közönség élvezhesse. Nem tudjuk, örülünk-e ennek a hírnek, vagy szomorkodjunk rajta... Mennyivel jobban látnak a szegediek, mint mi!... *Móra* Istvánt is a Szegedi Napló fődözte föl. *Pósa* Lajos, *Békefi* Antal, *Tömörkényi* [sic!] István és a többi jelesek mind ott nőttek nagyra... Félegyházán a becsületes munkát, az igazi tehetséget még nem tudják méltányolni. Azt hiszem, jól gondolom, hogy pl. *Móra* Ferencz a mi városházánkon írónaknak se kellett volna. Nem pedig azért, mert ő egy nagy tudású, komoly munkás. Ilyen pedig a városházán nem kell. Még ideig-óráig se kell. Az ilyen »nem jó pajtás«, nem nagyívó. Szóval »nem társadalmi ember«. Ezen föltevésemben megerősít az a tény, hogy dr. *Fazekas* Kálmánt a minapi tanács ülésen a sárga irigység szóhoz se hagyta jutni, mert föltételezték, hogy a levéltár-rendezési indítványánál Mórára gondolt... De majdha a költő virágos kertje teljes lesz, jaj, de verjük a honfi keblet, hogy: a mi fiunk! Mert, ugy-e, kérem, ha nagy valaki, csak akkor a mi fiunk? Pl. *Magyar* Gábor,³⁰ *Szivák* Imre,³¹ stb. ezek már »városunk szülöttei«, de *Móra* Ferencz még nem az...³²

Szülővárosa tehát 1902-ben még nem méltányolta *Móra* Ferenc talentumait: Kiskunfélegyháza nem tudta – és talán nem is akarta – helyben tartani később naggyá lett fiát, sem tanári, sem „írónki” állást nem tudott számára felajánlani. Szeged azonban felismerte a fiatal tehetséget, és *Móra* Ferenc a Tisza-parti város megbecsült polgára lett; itt alapított családot, írói, muzeológusi karrierje itt bontakozott ki.

Bár a korabeli levéltári források, sajtóhírek, illetve későbbi visszaemlékezések segítségével sem sikerült teljesen pontosan rekonstruálni, hogy konkrétan kik támogatták, illetve kik – és milyen indokokkal – ellenezték az ifjú *Móra* Ferenc 1902. évi segédlevéltárosi foglalkoztatását, néhány érdekes adalékkal gazdagodott a félegyházi levéltártörténet.

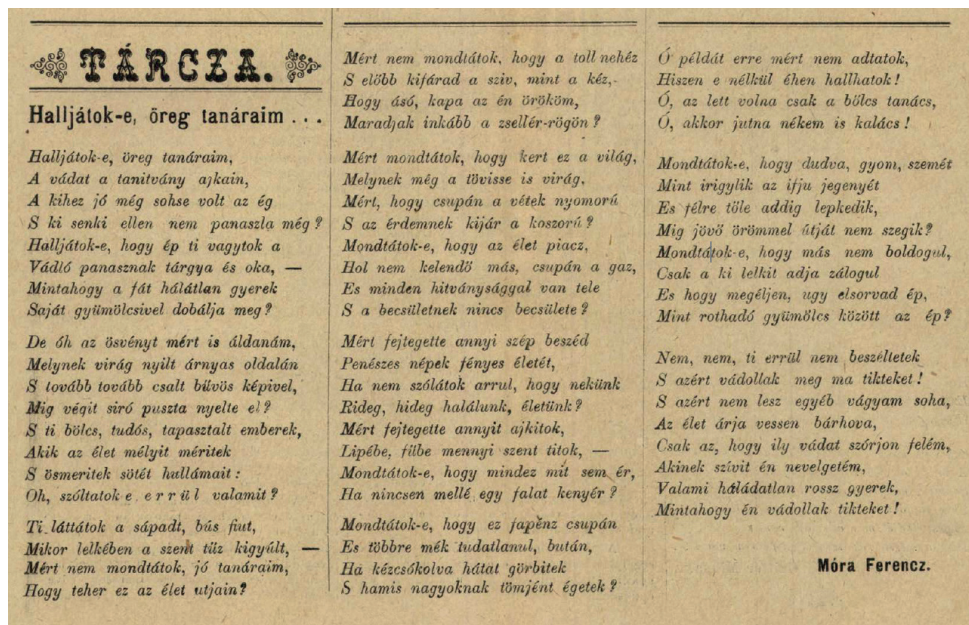
Ismerve *Móra* későbbi életútját, szépirodalmi alkotásait, régészeti sikereit, publicisztikai eredményeit, feltételezhetjük, hogy a szülővárosának archívumában való búvárkodás sem állt volna tőle távol. Ám a városi „hang- és mérvadók” részéről megtapasztalt elutasítás miatt nem nyílt módja kipróbálni magát levéltárosi minőségben. A Félegyházán állástalanul töltött hónapok azonban nem minősülnek „elvesztegetett”, meddő időszaknak a *Móra*-életműben. A tehetséges fiatalember csalódottsága magasabb célt szorgált, gazdagította a magyar irodalmat, hiszen ebben a kiábrándult, reménytelen helyzetben született meg és látott napvilágot 1902-ben *Móra* Ferenc *Halljátok-e, öreg tanárim...* című verse, amelyben egy dolgot „ró fel” egykori pedagógusainak: azt, hogy nem nevelték őt szolgálalkúságra.³³

³⁰ *Magyar* Gábor (1842–1912): Kiskunfélegyházán született piarista szerzetes, a szegedi kegyesrendi gimnázium igazgatója, a Ferenc József-rend lovagkeresztjével kitüntetett tanár. „Halálozás”. *Félegyházi Közlöny*, 1912. augusztus 11. 2.

³¹ *Szivák* Imre (1849–1912): Kiskunfélegyházán született ügyvéd, országgyűlési képviselő, a Szent István-rend kiskeresztjével kitüntetett politikus. „*Szivák* Imre”. *Félegyházi Közlöny*, 1912. március 24. 1.

³² „*Móra* Ferencz a Szegedi Naplónál”. *Félegyházi Hírlap*, 1902. május 4. 2. A dőlten szedett részek az eredetiben is így szerepelnek.

³³ „*Halljátok-e* öreg tanárim...” *Félegyházi Hírlap*, 1902. március 30. 1.

Móra Ferenc verse (Félégyházi Hírlap, 1902. március 30. 1.)

Források és szakirodalom

HU-MNL-BKML = Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára

V.108. = Kiskunfélegyháza Város Tanácsának és Képviselő-testületének iratai (1735–1950)

V.175.b. = Kiskunfélegyháza Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Közigazgatási iratok (1873–1949)

VIII.57. = Kiskunfélegyházi Városi Algimnázium (1894-től Római Katolikus Főgimnázium, 1923-tól Szent László Reálgimnáziuma) iratai (1820–1991)

XIV.90. = Fekete János kiskunfélegyházi helytörténész letétbe helyezett iratai (1895–2022)

XV.5.a. = Fotók és képeslapok gyűjteménye. Kecskemét, Katona József téri részleg fotó és képeslap gyűjteménye (1848–2022)

XV.5.b. = Fotók és képeslapok gyűjteménye. Kiskunfélegyházi fotók és képeslapok gyűjteménye (1885–2003)

Értesítő Kecskemét [1877/78., 1878/79., 1879/80., 1880/81.] = A magyarországi kegyes tanítórend kecskeméti főgymnasiumának tudósítványa az [1877/78., 1878/79., 1879/80., 1880/81.] tan évekről. Közli Polák Ede igazgató. Kecskemét, 1878., 1879., 1880., 1881.

- Értesítő Kiskunfélegyháza [1896/97., 1897/98., 1908/09.] = A kis-kun-félegyházi városi kath. főgymnasium értesítője az [1896/97., 1897/98., 1908/09.] tanévekről. Közli az igazgató. Léva, 1897., Kiskunfélegyháza, 1898., 1909.
- Fabro–Ujlaki, 1906 = Sturm-féle országgyűlési almanach 1906–1911. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. Szerk.: Fabro Henrik – Ujlaki József. Budapest, 1906.
- Fekete, 1987 = Fekete János: Adatok Kiskunfélegyháza sajtótörténetéhez. Rövid történeti áttekintés. Bács-Kiskun megye múltjából 9. (A Bács-Kiskun Megyei Levéltár Kiadványai IX.) Szerk.: Iványosi-Szabó Tibor. Kecskemét, 1987. 211–262.
- Fekete, 2001 = Fekete János: Kiskunfélegyháza utcanevei. Kiskunfélegyháza, 2001.
- Földes, 1980 = Földes Anna: Így élt Móra Ferenc. Bp., 1980.
- Iványosi, 1985 = Iványosi-Szabó Tibor: Olvasókönyv Kiskunfélegyháza történetéhez. Kecskemét, 1985.
- Kapus, 2011 = Petőfi nyomában jártak. Félegyházi Petőfi-kutatók. Szerk.: Kapus Béláné. Kiskunfélegyháza, 2011.
- Kapus, 2017 = Kiskunfélegyháza díszpolgárai. Szerk.: Kapus Béláné. Kiskunfélegyháza, 2017.
- Kőfalvi–Kőfalviné, 2011 = A 200 éves kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium emlékönyve 1809/1810–2009/2010. Szerk.: Kőfalvi Tamás – Kőfalviné Ónodi Márta. Kiskunfélegyháza, 2011.
- Kőfalviné, 2010 = Kőfalviné Ónodi Márta: Fazekas Mária Blandina, egy iskolateremtő iskolanővér. Bács-Kiskun megye múltjából 24. (A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárának évkönyve.) Szerk.: dr. Gyenesei József. Kecskemét, 2010. 31–72.
- Mayer, 2015 = Mayer László: 34 év a város szolgálatában Múltbanéző, 2015. (9/1.) https://mnl.gov.hu/mnl/bkml/multbanezo_9_1_0 (A megtekintés ideje: 2024. október 13.)
- Mezősi, 1976 = Mezősi Károly: Móra Ferenc félegyházi élete. Kiskunfélegyháza, 1976.
- Mezősi, 1999 = Mezősi Károly: Írások Móra Ferencről. Szerk.: Fekete János. Kiskunfélegyháza, 1999.
- Móra, 1979 = Móra István: Hazaemlékezések. Szerk.: Péter László. Szeged, 1979.
- Móra, 2004 = Móra Ferenc: Daru utcától a Móra Ferenc utcáig. Bp., 2004.
- Péter, 1976 = Móra Ferenc ifjúkori versei Mezősi Károly tanulmányával. Szerk.: Péter László. Kiskunfélegyháza, 1976.
- Sturm, 1901 = Országgyűlési almanach 1901–1906. Rövid életrajzi adatok a főrendiház és képviselőház tagjairól. Szerk.: Sturm Albert. Bp., 1901.
- Szinnyei, 1896 = Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái IV. (Gyalai–Hyrtl) Bp., 1896.
- Urbán, 2000 = Urbán Miklósné: Móra István élete és munkássága. Bibliográfia. Kiskunfélegyháza, 2000.
- Urbán, 2005 = Urbán Miklósné: Nevezetes épületek, szobrok, emléktáblák, emlékművek Kiskunfélegyházán. Kiskunfélegyháza, 2005.

Vásárhelyi, 1910 = Magyar országgyűlés. A főrendiház és képviselőház tagjainak életrajzi adatai (1910–1915). Szerk.: Vásárhelyi Ferenc. Bp., 1910.

Végváry–Zimmer, 1910 = Végváry Ferenc – Zimmer Ferenc: Sturm-féle országgyűlési almanach 1910–1915. Rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól. Bp., 1910.

Sajtóforrások

A Csonkamagyarország, 1937. szeptember 12.

Csonkamagyarország, 1923. október 7.

Félegyháza, 1883. december 16.

Félegyházi Híradó, 1896. január 12.; 1896. március 1.; 1898. február 6.; 1898. május 8.; 1902. március 23.

Félegyházi Hírlap, 1898. március 15.; 1899. július 30.; 1902. január 19.; 1902. február 20.; 1902. március 30.; 1902. május 4.

Félegyházi Hírlap egyesült Félegyházi Híradó, 1908. április 26.

Félegyházi Közlöny, 1912. március 24.; 1912. augusztus 11.; 1924. február 3.; 1928. augusztus 26.; 1930. április 6.; 1937. február 21.; 1937. szeptember 5.

Magyar Hírlap, 1935. március 10.

Magyarország, 1918. június 15.

Tolnai Világlapja, 1907. november 3.